

Kudrna, Jaroslav

Všeobecné údaje o bavorském a alamanském zákoníku, textová kritika

In: Kudrna, Jaroslav. *Studie k barbarským zákoníkům Lex Baiuvariorum a Lex Alamanorum a počátkům feudálních vztahů v jižním Německu*. Vyd. 1. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1959, pp. 22-37

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/119035>

Access Date: 29. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

II

VŠEOBECNÉ ÚDAJE O BAVORSKÉM A ALAMANSKÉM ZÁKONÍKU, TEXTOVÁ KRITIKA

Bavorský a alamanský zákoník se nám zachoval teprve v rukopisech karlovské renesance, Pactus Alamanorum pak dokonce až v rukopise z 10. století.¹⁾ Nemáme přesných údajů, podle nichž bychom mohli zjistit, kdy zákoníky vznikly a kdo byl jejich původcem. Z rukopisů také přímo nevysvítá, jak vypadal jejich archetypus, které články jsou původní a které novely, stejně jako z obsahu zákoníků není bezprostředně zřejmé, kdy platily. O zjištění těchto skutečností usilovala odedávna právní historie a k ní úzce se vízící textová kritika zákoníků. Přitom se dospělo k řadě závěrů, které mají dodnes cenu, a ustálily se i vědní aspekty a metody, které rovněž mají ještě dnes význam. – Ukázali jsme již v jiné práci,²⁾ jakých omylů se však při jejich aplikaci někteří badatelé dopouštěli. Zde proto shrnujeme jen ony zásady, které považujeme za užitečné jako metodickou pomůcku při řešení otázky vzniku a původu jihoněmeckých zákoníků.

KRITÉRIA STYLISTICKÁ A FILOLOGICKÁ

1. Pouze okrajově používáme měřítek ryze filologických, neboť nám nejde a vlastně ani nemůže jít o zjištění původního archetypu – už vzhledem k tomu, že vlastní rukopisy zákoníků nejsou dostupné. Kromě toho se kloníme k názoru, že v tomto bodě nelze dospět k bezpečným závěrům, což vlastně prokázala již řada pokusů vynikajících badatelů o takovouto rekonstrukci. Její nemožnost tkví pravděpodobně ve věci samé, protože řada filologických měřítek, jichž se při tom používá, vede k různé interpretaci.

2. Pokud jde o stylistickou komparatistiku, kloníme se na rozdíl od některých badatelů k názoru, že se stylistická komparatistika dá bezpečně realizovat tam, kde máme co činit se shodou širších významových souvislostí. Shoda ve znění celých odstavců – stylistická i věcná – svědčí buď o recepci jednoho zákoníka z druhého, anebo o společné předloze obou zákoníků. Nelze však provádět takové dedukce, které se opírají o náhodné shody několika obrátů.

1. Sem lze řadit především zmínky o zákonících v jiném materiálu diplomatické povahy, hlavně v listinách. Takovéto zmínky se ovšem musí vztahovat na ono znění zákoníku, které se nám uchovalo. Pro bavorský a alamanský zákoník jsou tyto zmínky skutečně průkazné, i když nám usnadňují určit jen terminus ad quem.

2. S velkou rezervou nutno brát údaje prologů a epilogů. Nelze ovšem stavět všechny prology a epilogy na jednu úroveň. O prologu sálského zákoníku dokázal K. A. Eckhardt,³⁾ že obsahuje vsutku historické jádro. Mnohem problematičtější se však jeví prolog k bavorskému zákoníku.

3. K tomu přistupuje řada tzv. vnitřních údajů zákoníků. Rozumím jimi ony údaje, které vyplývají z obsahu zákoníků samých. Tyto údaje indikují přímo – v našem případě např. odstavec o vzpouře syna proti knížeti –, často však nepřímou. Pak ovšem připouštějí dvojí interpretaci.

4. Konečně pro rámcové zařazení zákoníků možno provést konfrontaci obrazu společnosti, který zákoníky podávají, s obrazem, který je možno vykonstruovat z jiných pramenů. Sem patří např. otázka křesťanských prvků v zákonících, recepce římského práva v zákonících apod. Ovšem tato metoda nám může maximálně vymezit časové rozmezí, v němž zákoníky vznikly. Přesné určení data vzniku zákoníků zůstává v oblasti hypotetické, i když pravděpodobnost hypotézy může být poměrně velká.

TAK ZVANÝ ZANIKLÝ KRÁLOVSKÝ ZÁKONÍK

Otázka tzv. zaniklého královského zákoníku byla nadhozena ve známé studii H. Brunnerem.⁴⁾ Brunnerovo stanovisko akceptoval Fr. Beyerle,⁵⁾ který však rozšířil Brunnerovy závěry na další část zákoníku. Skepticky se k Brunnerovým vývodům postavil Amira,⁶⁾ Schwind⁷⁾ a zásadně celou hypotézu odmítl Br. Krusch,⁸⁾ K. Beyerle⁹⁾ a K. A. Eckhardt.¹⁰⁾ Aniž budeme analyzovat názory jednotlivých autorů, pokusíme se bezprostředně konfrontovat názory pro a proti a závěrem rozhodnout o únosnosti celé hypotézy.

Pro platnost hypotézy by svědčilo to, že se nám odstavec I a II bavorského zákoníku (*Lex Baiuvariorum*) a odstavec I–XIV *Lex Alamanorum* jeví jako starší kapitulář franské královské moci. Důvody pro to uvedl již H. Brunner.¹¹⁾ Dají se shrnout do těchto bodů:

1. V bavorském zákoníku nacházíme reliktly franského zákonodárství. Na prvním místě se vyměřuje trest za vraždu presbytera a diakona a určuje se výše viry a pokut.

V odst. I/DX se stanoví: *Si eum occiderit, presbiterum solvat CCC solidos auro adpreciatos; ... Diaconum vero cum CC solidis solvat, utrisque ad illam ecclesiam ...* Tyto obnosy nejsou násobkem ani částí bavorského *wergeldu* (viry) – jejich výše je přejata z oblasti franské.

Odstavec I/IV uvádí v některých rukopisech pro toho, kdo bude nabádat nevolníka k útěku, pokutu 15 solidů. V ostatních rukopisech je uvedeno 12 solidů. Rozdíl mezi oběma částkami souvisí opět se systémem pokut franského zákonodárství. Totéž platí o odstavci II/XII-XIV.

Rozdíl byl nepochybně vyvolán tím, že do celkového wergeldu nebyl v jiho-německých zákonících zahrnut poplatek, který bezprostředně náležel státní moci, to jest *fredus*.

2. V zákoníku je řada ryze franských obrátů právních. To platí především o odstavci I/XIII, v němž se určují povinnosti kolónů a servů vůči církvi. Mimo jiné se stanoví: *Hoc est agrario secundum estimationem iudicis; pervideat hoc iudex: secundum quod habet, donet; de XXX modiiis III (modios) donet et pascuario dissolvat secundum usum provinciae. Andecenas legitima, hoc est pertica X pedes habentem, IV perticas in transverso, XL in longo arare, seminare, claudere, collegere, trahere et recondere; prato arpentio uno claudere, secare, collegere et trahere . . . Angarias cum carra faciant usque L lewas; . . .* Termíny jako *andecena*, *leuga*, *peditura* svědčí bezprostředně o franském původu. Vedle toho však je zde i řada termínů, které byly běžné ve visigotském zákonodárství (*agrario*, *pascuario*).¹²⁾ Menší průkaznost mají ovšem ostatní Brunnerovy argumenty. Tak se podle Brunnera dá v odst. I/IX z obratu „*episcopo requirente et duce cogente qui in illa provincia sunt ordinati*“ usuzovat na existenci několika knížat a několika provincií. Tento argument není ovšem jednoznačný. Obrat „*in illa provincia*“ se nemusí chápat formulářově a tedy se nemusí počítat s množstvím provincií, nýbrž s jednou (*singulár*). Částečně však pro Brunnerovu hypotézu svědčí to, že se v celém odstavci jasně projevuje vliv franského zákonodárství.

S dvojí interpretací je možno počítat i v nadpise k II. odstavci, který je v některých rukopisech nadepsán *De ducibus et eius causis qui ad eum pertinent*.¹³⁾ *De ducibus* připouští dvojí interpretaci: a) Šlo o několik knížat v jednotlivých oblastech současně. b) Šlo o příslušníky knížecího rodu, kteří vládli v Bavorsku po sobě. Vezmeme-li v úvahu charakter královského zákonodárství této doby, je zřejmé, že první hypotéza, že zákon byl určen pro několik provincií najednou, je případnější. Nač by konec konců písaři přepisovali v řadě rukopisů *De ducibus* na *De duce*, kdyby odstavec byl skutečně míněn jen pro Bavorsko. I sám Krusch,¹⁴⁾ který se přidržel druhé interpretace, byl nucen uznat, že nadpis *De ducibus* je stylisticky původnější a mimoto že odstavec vůbec neřeší otázku sukcese.

Konečně nutno vzít v úvahu, že v některých rukopisech vystupuje formulářovitost textu bezprostředně do popředí. Např. *de quacumque provincia illa vel illa*.¹⁵⁾

Je sporné, zda je možno považovat ustanovení I/IX, z něhož lze vyčíst postavení biskupů v Bavorsku, za vlastní složku původní formulace. Brunner,¹⁶⁾ který se odstavcem zabýval, postupoval značně schematicky, neboť se opíral především o dopis Řehoře III. Bonifácovi z r. 739. Řehoř doslova píše: *Dum episcopus non habebant, (Baioarii) in provincia nisi unum nomine Vivilo*. Teprve od doby Bonifácovy tedy

existovalo biskupství několik. Tento Brunnerův názor je ovšem jednostranný a řada biskupství se dá prokázat již pro starší dobu, především pro období působnosti tzv. iroskotské mise. Mimoto již Br. Krusch¹⁷⁾ postřehl, že v indexu *Lex Baiuvariorum* I/LX jde zřetelně o iroskotské biskupy. Ovšem s Kruschem není možno souhlasit, že by právě tato skutečnost svědčila proti Brunnerově hypotéze o větším stáří uvedeného odstavce. Tato skutečnost spíše Brunnerovu hypotézu dokládá než ji popírá. Brunner však vyvozoval z uvedeného ustanovení ještě něco zcela jiného. Šlo mu totiž o dotvrzení, že zákoník mohl vzniknout až v době po Bonifácově misi. Brunnerův argument tedy nemá plnou průkaznost, i když z bezprostřední stylisace odstavce lze soudit na jeho formulářovou podobu.

Odst. I/X *Lex Baiuvariorum* zahrnuje dodatek, který nemá obdobu v západoevropském kanonickém právu. Můžeme proto pokládat za správný názor K. Beyerleho, že zde bylo použito pramene, který má jakousi podobu na východě.¹⁸⁾

Pro Brunnerovu hypotézu konečně svědčí i inskripce prvních odstavců bavorského zákoníku: *Hoc decretum apud regem et principibus eius et apud cuncto populo christiano, qui infra regnum mervungorum consistunt. Tato inskripce se může bezprostředně vztahovat jen na první odstavce, jejichž platnost přesahovala původní rámec Bavorska. Později však byly tyto odstavce do bavorského zákoníku – ovšem ve zpracované podobě – vloženy. Musíme však mít na mysli ještě jednu skutečnost. Ustanovení bavorského a alamanského zákoníku o tradicích a donacích vynikají podobně jako v jiných *Leges Barbarorum* precizností a vyhraněností. O vlastním dosahu těchto ustanovení ještě pojednáme. Zde jen poznamenáme, že se tato ustanovení svou podstatou nikterak neliší od ustanovení v jiných zákonících. Na druhé straně však můžeme v nich poznat větší vliv římského práva, recipovaného především prostřednictvím visigotského zákonodárství. Mimoto stojí za zmínku, že už nejstarší bavorské listiny se v hlavních bodech shodují s ustanoveními zákoníků. Zdali zde praxe zlistinění měla předstih či naopak, není možné přesně zjistit. Podle analogie z jiných oblastí, především středního Německa, dalo by se usuzovat, že pravděpodobnější je domněnka první, i když musíme mít neustále před očima skutečnost, že si církev hned od počátku snažila získat zákonnou sankci pro nabývání majetku.*

Vcelku je možno říci, že důvody, které jsme analysovali, svědčí pro Brunnerovu hypotézu zaniklého zákoníku, i když hodnota některých důkazů uvedených Brunnerem je sporná. Naproti tomu se nám jeví pochybenou Brunnerova these, že pro existenci zaniklého zákoníku může svědčit odstavec II/9 *Lex Baiuvariorum*. V tomto odstavci je ustanovení týkající se zásahu královské moci proti odbojnému synovi knížete. Domněnku, že šlo o starší ustanovení, které bylo do jihoněmeckých zákoníků pouze přejato, potvrzovala by snad ta skutečnost, že se ustanovení nachází skoro ve stejné podobě v *Lex Alamanorum* odst. 35. Avšak filologický rozbor¹⁹⁾ ukázal, že v odstavci jde o novelu. Br. Krusch se právem domnívá, že tato novela byla vřazena teprve v době Tassilově, a to pravděpodobně tak, že formulace byla

přejata z alamanského zákoníku. Tento odstavec se nepochybně vázal k bezprostřední události, a proto si lze těžko představit, že by byl již dříve obsažen v kapituláři, který měl platnost pro několik provincií.

Zajímavé je, že bavorský zákoník zná již svobodné královské vasaly.²⁰⁾ První zprávy o svobodných vasalech máme u Fredegarova pokračovatele, a proto nelze předpokládat, že by i toto ustanovení mohlo být součástí zaniklého zákoníku, jak se domníval Brunner. Aspoň tyto dva odstavce II/9 a II/14 je tedy nutné z původního znění zaniklého královského zákoníku eliminovat.

Posoudili jsme hlavní důvody, které vedly H. Brunnera k hypotese o tzv. zaniklém královském zákoníku. Zbývá ještě věnovat pozornost časovému určení vzniku tohoto právního dokumentu. Brunner vycházel při pokusu o bližší datování z těchto předpokladů:

1. Zaniklý královský zákoník platil pro všechny dukáty merovejské říše. (Pro to svědčí podle Brunnera především odst. 33–37 alamanského zákoníku.)

2. Prolog bavorského zákoníku zahrnuje historické jádro o zákonodárné činnosti Dagobertově.

3. Protože víme, že Dagobert se teprve po smrti svého otce Chlotara II. stal samovládcem, a není pravděpodobné, že dekret mohl vstoupit v platnost po nastolení Sigibertově v Austrasii, je možné předpokládat, že zákon vznikl v rozmezí let 629–634.²¹⁾

Je zřejmé, že jádrem Brunnerovy koncepce je hodnocení prologu bavorského zákoníku v oné jeho části, ve které se nám bezprostředně referuje o Dagobertově zákonodárné činnosti.²²⁾ Brunner si byl velmi dobře vědom toho, že existuje přímá souvislost mezi prologem a etymologiemi Isidora ze Sevilly, a to jak v první části, tak i v závěrečné části prologu. Z prologu se vztahuje na bavorské poměry jen střední část: „Theodoricus rex Francorum cum esset Catalaunis, elegit viros sapientes, qui in regno suo legibus antiquis eruditi erant. . . . Haec omnia Dagobertus rex gloriosissimus per viros inlustribus Claudio, Chadoindo, Magno et Agilulfo renovavit, et omnia vetera legum in melius transtulit, et unicuique genti tradidit, quae usque hodie perseverant.“ Brunner se domníval, že všechny tyto osoby může identifikovat podle historických postav, o nichž čteme ve Fredegarově kronice. (Chadonius) Fredegar IV/40 jako posel královny Brunhildy z r. 613. Fredegar IV/70 referendář po Dagobertově smrti. Claudius u Fredegara IV/28: Claudius maior domus genere Romanus literum eruditus. Agulfus Fredegar IV/90 uveden jako biskup z Valence.²³⁾ Již Konrád Beyerle²⁴⁾ se podobně jako Bruno Krusch pokusil dokázat, že shoda mezi prologem a Fredegarovou kronikou je ryze náhodná. A opravdu – i pro tuto část prologu se dá poukázat na souvislost mezi prologem a etymologiemi Isidora ze Sevilly. Tak především Claudius není pravděpodobně nikdo jiný než římský Apius Claudius. Na druhé straně Agulfus je totožný s Agilolfingem.²⁵⁾ Bylo by skutečně těžké si představit, že v zákoníku, který platil v 8. století, tedy v době vrcholné moci Agilolfingů, nečinila by se zmínka o účasti

příslušníků tohoto rodu při sepsání zákoníku. Že jsou uvedeni až na druhém místě, je pouze vnějším odleskem faktického jejich postavení, které jim příkne samotný zákoník. Vůbec je nutno říci, že prolog zákoníku měl bezprostřední politický cíl a že jeho údaje nelze brát za bernou minci. Pro historika je zajímavý jen potud, pokud se v něm odrážejí názory na vznik a funkci Leges, které nepochybně zastávají církevní činitelé.

Brunnerovy argumenty tedy nepřesvědčují, že by zaniklý královský zákoník vznikl již v době Dagobertově. To ovšem nic nemění na skutečnosti, že první dva odstavce bavorského zákoníku jsou v tomto zákoníku prvkem cizorodým, který je jen částečně přizpůsoben domácím poměrům. Je však na druhé straně nepravděpodobné, že by kapitulář, který tvořil základ prvních dvou odstavců bavorského a prvních odstavců alamanského zákoníku, byl celoříšským zákonem a platil pro všechny provincie, např. i pro Galii a Burgundsko. Ustanovení o pravomoci církve, o ochraně církevního majetku a majetku feudálů, stejně jako ustanovení o knížecí moci nikterak dále nenasvědčuje tomu, že by tyto odstavce mohly mít v Bavorsku platnost již v 7. století. Naopak charakter prvních dvou odstavců svědčí spíše pro počátek 8. století. Další zpřesnění datování může přinést jen odpověď na otázku, kdy byla závislost Bavorska na franské říši taková, aby se v zákoníku mohla bezprostředně projevit moc franského krále. Jak známo, dostalo se Bavorsko po smrti Dagobertově do bezprostřední závislosti na franské říši v letech 725 až 728 a pak za knížete Odila 744–748. Jedině v této době mohl být vydán kapitulář, který pak byl zpracován v bavorském zákoníku. Jde nyní o to, zdá k vydání kapituláře došlo v prvním nebo druhém časovém rozmezí. Kloníme se k názoru, že v době po Bonifácových reformách je nemyslitelná formulace I/10: Si quis episcopum quem constituit rex vel populus elegit sibi pontificem . . . solvat eum regi vel plebi aut parentibus secundum hoc edictum. Naopak, že její obsah svědčí ještě pro období působnosti iroskotské mise a spadá tedy do doby Karla Martella. Konečně, že první odstavce Lex Baiuvariorum nevznikly v druhém období, o tom svědčí i fakt, že první listina, v níž se bezprostředně činí zmínka o ustanovení Lex Baiuvariorum, vztahuje se již k roku 744.²⁶⁾ Bruno Krusch dokonce ukázal, že řezenská listina z roku 739 bere zřetel k prvnímu odstavci.²²⁾ Vše tedy nasvědčuje tomu, že první dva odstavce Lex Baiuvariorum stejně jako prvních 44 Lex Alamanorum představují samostatný kapitulář pro Bavorsko a Alamánii z doby Karla Martella a že jejich obsah byl později včleněn do jednotného textu obou zákoníků.

Recepce prvků jiných pramenů v bavorském a alamanském zákoníku. Kodex Euricianus, visigotské zákoníky. Jednou z největších historických záhad je použití visigotských zákoníků, především kodexu Eurichova, v Lex Baiuvariorum. Visigotského práva bylo pro jeho jasné římskoprávní zaměření použito především v odstavcích, kde šlo o dotvrzení soukromovlastnických vztahů (např. odst. XII/3, 5, 6, kde se vyzdvihuje soukromé vlastnictví pozemků; odst. XV/1, 2, XVI/8 – kodifikace směny; XVI/9 – prodej a koupě; konečně i tam, kde se upravuje vztah otroka,

nevolníka k peculiu – XVI/7). Naproti tomu nebylo Eurichova zákoníku použito v odst. I a II Lex Baiuvariorum, ale zato se v nich projevuje vliv-pozdějšího visigotského zákonodárství (I/7, II/17, 18). V jednom případě šlo pravděpodobně o vliv Theodosianu zprostředkovaný církví²⁷). Jak si máme vysvětlit, že se do bavorského zákoníku dostaly v takové míře prvky visigotského práva? Zde stojíme před jednou z velkých záhad právní historie. Odpověď na otázku, proč bylo právě v Lex Baiuvariorum použito převážně Eurichova kodexu, nemůže být při stavu zachovaného materiálu naprosto určitá. Proto se nevyhneme hypotézám, které, jak uvidíme, mají jisté oprávnění. Jak známo, nezachoval se nám Eurichův zákoník celý, nýbrž jen v jednom rukopise pařížské knihovny, a to ještě ve zlomku (odst. 276–336). Jen při srovnání těchto odstavců s bavorským zákoníkem se pohybujeme na bezpečné půdě. Jinak jsou dohady o bezprostředním vlivu kodexu Eurichova na jiné odstavce bavorského zákoníku, především na základě shody ve visigotské Antiquē, maximálně problematické. Je překvapující, že z visigotských zákoníků bylo použito Euricianu, který podle běžného názoru spadá do 5. století. Říkáme zde výslovně podle běžného názoru, protože se otázka Euricianu nemůže považovat za definitivně vyřešenou a vůbec je nasnadě domněnka, zdali snad rukopis, který se nám zachoval, neobsahuje zákonná ustanovení z doby pozdější.

Je známo, že toto stanovisko zastávali starší badatelé a teprve Zeumer přišel s novou klasifikací zákoníků. Při tom vyšel ze zpráv Isidora ze Sevilly o visigotském zákonodárství, v nichž je zmínka přímo o zákonodárné činnosti Eurichově,²⁸) a dále ze zpráv o revisi, kterou v Eurichově díle provedl král Leovigild. Obě zprávy svědčí o existenci zákoníku v době Eurichově.²⁹) S Zeumerem se však nedá souhlasit tam, kde se snaží prokázat závislost ediktu Rothariho na Euricianu a tím i větší stáří jeho textu. Recepce římského práva v ediktu Rothariho se neuskutečnila prostřednictvím visigotského zákonodárství, nýbrž obrazilo se v ní právo justiniánské. Pro Zeumera ovšem svědčí fakt, že Codex Euricianus zachycuje starší stav než pozdější Antiqua.³⁰) Antiqua se např. v odst. V/14 a 20 vyjadřuje jen všeobecně, kdežto pařížský rukopis ještě klade přesné rozlišení mezi Góty a Římany. A takovýchto diferencí by bylo možno nalézt větší počet.

Fakt, že autoři bavorského zákoníku zvolili právě Codex Eurichův tam, kde jim šlo o úpravu vlastnických vztahů na základě práva „římského“, nebyl pravděpodobně tak náhodný, jak se na první pohled zdá. V samotném kodexu Eurichově se totiž zachoval právní dokument, v němž se obráží recepce římského práva v rámci germánského zákonodárství. Kodex Eurichův zprostředkoval mimoto techniku římského zákonodárství, aniž se přitom doslova přidržel obsahu římských konstitucí.

Jakkoli nelze po této stránce považovat použití Eurichova kodexu za ryzí náhodou, zůstává ovšem problematické, jakým způsobem se autoři Lex Baiuvariorum k Euricianu dostali. Recepce Euricianu se totiž nedá prokázat bezpečně v žádném jiném barbarském zákoníku. Ani dnes není jisté, zda Euricianus platil v 7. století v jižní Galii. Jak se tedy mohl dostat do oblasti, která vůbec s oblastí visigotskou

nesouvisela a jejíž sociální struktura byla naprosto odlišná od společenské struktury v oblasti, kde v 6. století platil Euricianus? Ze všech hypotheses, které byly k vysvětlení této recense formulovány, zůstává nejpravděpodobněji hypothesis K. Beyerleho.³¹⁾ Dnes může platit za plně prokázané, že někteří příslušníci irskotské mise pocházeli z území jižní Galie, kde se nepochybně dochovaly v té době ještě rukopisy visigotského zákonodárství.³²⁾ Traube³³⁾ dokázal bezpečně, že Scarapsus, jehož používal Pirmin, prokazuje stopy visigotského písma. V seznamu mnichů z kláštera Niederaltaichu narážíme na jména gótské provenience. To se týká např. i zakladatele Niederaltaichu Eberswinda.³⁴⁾ I když odmítáme názor, že existují shody mezi Scarapsem a Lex Baiuvariorum – shoda, kterou uvádí K. Beyerle, je ryze náhodná – přece jenom je Beyerleho hypothesis na místě potud, pokud se dotýká původu visigotských právních prvků v Lex Baiuvariorum a nesnaží se vyvozovat ze způsobu stylisace i závěry pro charakter a platnost zákoníku.

Pokud jde o použití visigotské Antiquy, je doslovná shoda v odstavcích I/2, VII/2, 15, VIII/3, 2, 16. Jinak jde jen o shodu významovou. Autoři bavorského zákoníku byli nuceni k ústupkům tam, kde ustanovení pozbývala svého oprávnění a kde se postupně měnila jejich funkce.³⁵⁾

Edikt Rothari. Shody, které je možno zjistit mezi ním a Lex Baiuvariorum, jsou významové a vznikly pravděpodobně z analogické situace. Nejnápadnější je snad Lex Baiuvariorum II/1 a Rothari I/1. V těchto odstavcích se odsuzuje k trestu ten, kdo se dopustil zločinu proti knížeti. Vcelku se většina badatelů shoduje dnes v tom, že není dobře možné využít těchto zdánlivých shod k nějakým závěrům o vzniku zákoníků.³⁶⁾ Totéž platí o srovnání s Lex Burgundionum.

Lex Salica. Naproti tomu se dá usuzovat na použití sálského zákoníku tam, kde autoři Lex Baiuvariorum stáli před úkolem zformulovat řadu domácích Weistümer³⁷⁾. Kloníme se však k názoru, že autoři sice sálský zákoník znali, ale nepoužili jeho obsahových určení, nýbrž jen některých slovních formulací.

Lex Alamanorum. Na první pohled je zřejmá shoda mezi Lex Alamanorum a Lex Baiuvariorum, a to nejen v prvních odstavcích pojednávajících o věcech církve a knížete, nýbrž i ve struktuře (vnitřním uspořádání), tedy pokud jde o právo církevní a knížecí; méně se shodují oba zákoníky v oněch odstavcích, které se vztahují k ostatním záležitostem. Je nepochybné, že autoři jedné kodifikace musili použít kodifikace druhé. Je otázka, které přísluší prius. Valná většina autorů se dnes kloní k názoru, že Lex Alamanorum tvořil předlohu pro Lex Baiuvariorum. Opačné stanovisko zastává Fr. Beyerle,³⁸⁾ který i jinak přišel se zcela originální hypothesisou (ovšem i nepodloženou) o postupném vzniku obou zákoníků. Uvedeme nejdříve některé důvody, které by potvrzovaly koncepci Fr. Beyerleho.

1. Použití Euricianu. Bavorský zákonodárce při tom postupoval skoro doslovně, kdežto v textu alamanského zákoníku byl Euricianus zpracován volně.

2. Bavorský zákoník se liší nadpisem v odst. VIII. od nadpisu odst. 45 v Lex Alamanorum.

Lex Baiuvariorum 8. De uxoribus et causis earum quae saepe contingunt. Lex Alamanorum 45. De causis quae saepe solent contingere in populo. V bavorském zákoníku byl prý původní text nadpisu v odst. VIII vztahující se na spory mezi svobodnými, později eliminován.

3. Text bavorského zákoníku má mnohem blíže k ediktu Rothariho než text zákoníku alamanského. Přitom lze ovšem předpokládat, že příbuznost je odvozena nepřímo.

4. Bavorský zákoník obsahuje řadu starších nařízení, především v pokutovém systému (pokuta za vraždu biskupa).

5. I právo volit biskupa obcí je v bavorském zákoníku staršího data, pochází ze 7. století. Alamanský zákoník naproti tomu toto ustanovení neobsahuje.

6. Wergeld (vira) kleriků svědčí pro větší stáří bavorského zákoníku.

7. Bavorský zákoník omezuje právo darování souhlasem dědiců, alamanský nikoli.

8. Pro větší stáří bavorského zákoníku svědčí i fakt, že mnohé z jeho odstavců mají blíže k franským synodám 6. a 7. stol., stejně jako k formulářům 6. a 7. stol.

9. Právo asyly vyslovené v bavorském zákoníku I/VII má blíže k známé synodě v Maçonu.³⁹⁾

Na první pohled je zřejmé, že argumenty, kterými Fr. Beyerle operuje, jsou do značné míry vykonstruovány. Zaujmeme k nim bližší stanovisko.

1. Použití Euricianu nelze v Lex Alamanorum vůbec dokázat. Odstavce, které by přicházely v úvahu, mohly být odvozeny buď z visigotské Antiquy, nebo jak se domníval již Savigny, bezprostředně z Theodosianu.⁴⁰⁾

2. Beyerlův argument je vůbec nejasný. Smysl nadpisu odstavců Lex Alamanorum 45 a Lex Baiuvariorum VIII je diametrálně odlišný.

3. Shoda mezi ediktem Rothariho a Lex Alamanorum je naprosto náhodná. Vliv ediktu Rothariho nelze prokázat ani u bavorského zákoníku.

4. Ustanovení o pokutě za vraždu biskupa se do bavorského zákoníku dostalo prostřednictvím íroškotské mise. Odstavec se naprosto vymyká pokutovému systému běžnému na evropské pevnině. Fakt, že tento odstavec byl v bavorském zákoníku takto formulován, svědčí jen o větším vlivu církve a naprosto nepotvrzuje Beyerlův předpoklad, že se jeho obsah vztahuje ke století VII.

5. Volba biskupů „obcí“ byla zcela běžným jevem v době působnosti íroškotské mise.

6. Případnější je i jiné vysvětlení, totiž větší závislost autora bavorského zákoníku na předloze, kterou měl k dispozici z franského okruhu.

7. V kapitole o donacích zachycuje alamanský zákoník jen vyšší stav vývojový, který však nemusel mít pozdější časovou determinaci.

8, 9. V obou případech jde o naprosto neudržitelný názor, že by se podle stáří jednotlivých synod dalo usuzovat na větší stáří bavorského zákoníku. Fakt, že bylo použito některých ustanovení synod z franského okruhu v bavorském zákoníku,

svědčí: a) o větší erudici autora (po případě autorů) *Lex Baiuvariorum*, b) pro hypotesu K. Beyerleho, že zákoník byl dílem mnichů, kteří přišli z jihogallské oblasti.

Je tedy zřejmé, že ani jeden z argumentů, které Fr. Beyerle pro prioritu bavorského zákoníku uvádí, plně neobstojí.

Naopak pro prioritu *Lex Alamanorum* svědčí:

1. Rada odstavců bavorského zákoníku byla nejen recipována, nýbrž i přepracována podle zákoníku alamanského, přičemž stylisace bavorského zákoníku je značně umělá.

2. Německá slova v bavorském zákoníku jsou podána ve formě vysvětlivek a opsána latinským textem. Počet vysvětlivek v bavorském zákoníku je hojnější než v *Lex Alamanorum*.

3. Přizpůsobení obsahu odstavce XV *Lex Baiuvariorum* odstavci LV–LVII *Lex Alamanorum*. Ovšem ustanovení *Lex Alamanorum* bylo volně přizpůsobeno bavorským poměrům.

4. *Lex Alamanorum* činí v řadě odstavců ústupky starším pohanským zvyklostem, zvláště počínajíc odst. XLV. Z *Lex Baiuvariorum* byly skoro všechny tyto přežitky vymýceny.

5. V bavorském zákoníku jsou rozvrženy a přesněji formulovány ony odstavce, které jsou zaměřeny ve prospěch církve (srov. *Lex Alamanorum* 23 a *Lex Baiuvariorum* I/13). Zdá se, že se alamanský zákoník právě v těchto odstavcích, určujících dávky kolónů a nevolníků, více přibližuje franské předloze. Tomu by nasvědčovalo i ztotožnění povinností kolónů církevních s kolóny královskými.

PRAMENY ALAMANSKÉHO ZÁKONÍKU

Odst. 1–44 pochází z tzv. zaniklého královského zákoníku. Řada ustanovení v něm je římskoprávního původu a pochází přímo z franské půdy. Tak např. ustanovení o donacích vzniklo v pozdní římské době a našlo své uzákonění již v *Theodosianu*. Totéž možno říci o zpětném propůjčení darovaného podílu církvi v *beneficium*.

Odst. 15 se nám jeví jako ustanovení církevně právní, které proniklo i do jiných zákoníků franského okruhu (např. *Lex Ribvaria* odst. XXXVII). Obdobou franských poměrů je rovněž ustanovení o propuštěncích. Propuštění na svobodu *per cartam* bylo běžné v ripuárském zákoníku (odst. LVIII). Praktické příklady lze nalézt v řadě jiných dokumentů, např. v *Polyptichu Irminona*. V něm se odlišují *coloni tri-duani* od *coloni liberi*.⁴¹⁾

Odst. XXV, pojednávající o vzpouře syna proti knížeti, je prokazatelně římskoprávního původu (*Pauli Sententiae* V/24, I). Novum je to, že se pachatel nabízí možnost vykoupit se od trestu smrti.

Odst. XXXVIII obsahující ustanovení o nedělních pracích má obdobu ve franském zákonodárství. Vedle povšechného zákazu v ediktu Gunthramově (z r. 585)

MGLL II₁ str. 11 přichází v úvahu *decretio* krále Childeberta, pokutující svobodného, pokud překročí zákaz, 15 solidy, Římana 7¹/₂ solidy, serva 3 solidy nebo bitím. V tomto směru obsahuje *Lex Alamanorum* přísnější ustanovení. (MGLL II₁ str. 17.)

Odst. XXXIX představuje pravděpodobně pozdější novelu. Jeho povaha je ovšem římskoprávní a byl v různých obdobách formulován na různých koncilech. Zde přichází v úvahu usnesení koncilu v Epau MGLL III₁ str. 26 a konečně i řada ediktů franských králů. Tyto obdoby opět dosvědčují, že v odstavcích šlo nepochybně o zpracování franského kapituláře.

Shody ostatních odstavců jsou mnohem volnější a bezprostřední závislost, hlavně pokud jde o pokuty za delikty, nelze prokázat.⁴²⁾

CELKOVÁ CHARAKTERISTIKA PACTU ALAMANORUM A LEX ALAMANORUM

Pactus Alamanorum se nám zachoval v jednom rukopise z 10. stol., a to ve čtyřech zlomcích. Za součást *Pactus Alamanorum* se dále považují dodatky k *Lex Alamanorum*.⁴³⁾ Nabízí se otázka, v jakém poměru byl *Pactus Alamanorum* k samému *Lex Alamanorum* a jaká byla vůbec jeho provenience. V paktu překvapuje především řada franských obrátů a termínů (*litus*, *baro*, *minoflidus*).⁴⁴⁾ *Baro*, *minoflidus* je znám z kapituláře III k *Lex Salica*, termín *litus*⁴⁵⁾ je zcela běžný v pramenech franského okruhu, ačkoli není vůbec znám v oblasti jihoněmecké. Z paktu Childebertova jsou pak známy termíny *texaga*, *medii electi*, které se rovněž vyskytují v *Pactus Alamanorum*. Termín *medius electus* je v samotném *Lex Alamanorum* nahrazen termínem *nominatus*. V *Pactus* však nikde nenalzáme zmínky o franské státní moci, jak je tomu v samotném alamanském zákoníku. To by nasvědčovalo domněnce, že šlo o soukromou kompilaci.

Pro větší stáří *Pactus Alamanorum* by zdánlivě svědčilo, že zahrnuje vlastně jakýsi katalog pokut, a že v něm nejsou rozvedeny ony odstavce, které se dotýkají ochrany církve a krále a v nichž se formuluje transakce s nemovitostmi apod. Ovšem přihlídneme-li k textu blíže, ukáže se, že se domněnka o zdánlivé starobylosti *Pactus* nedá v podstatných bodech dokázat. Tak třídní a stavovská diferenciacie v *Pactus* souhlasí – necháme-li stranou terminologii – s třídní diferenciací *Lex Alamanorum*. *Pactus* připouští soubor⁴⁶⁾ za stejných podmínek jako *Lex Alamanorum*. *Pactus* je konkrétnější tam, kde *Lex* složitěji formuluje.

Všeobecně se uznává, že k *Pactus* je možno řadit i dodatky k *Lex Alamanorum*.⁴⁷⁾ Podle Lehmana nejsou tyto dodatky ze stejné doby jako *Lex Alamanorum*, nýbrž představují starší právo. Nebyly pak součástí oficiální redakce, nýbrž se dostaly do zákoníku zcela náhodně. Většina ustanovení z dodatků k *Lex Alamanorum* je celkem v jiné podobě zahrnuta v samotném *Pactus*. Tam, kde jsou odchylky, jde většinou o řadu franských obrátů, které jsou ovšem v jiné podobě opět v *Pactus Alamanorum*. Shoda mezi dodatky a *Pactus Alamanorum* je především v termino-

logii. Termín pro svobodného je *ingenuus*, kdežto v *Lex Alamanorum liber*. Domácí slova jsou v zákoníku opsána, v *Pactu* a dodatcích vřazena přímo do textu.⁴⁸⁾

Většina badatelů se kloní k názoru, že *Pactus* pochází ze 7. stol. Tomu ovšem odporuje to, co jsme řekli o vnitřní povaze *Pactu*, jehož ustanovení se liší od zákoníků tohoto období. Kdyby mělo jít o zákoník, který by měl skutečně platnost veřejnoprávní, nutně by zahrnoval řadu ustanovení ve prospěch franského krále. Naproti tomu však *Pactus* připomíná některé právní kodifikace středoněmecké, obzvláště *Ewa Chamavorum*. Již *Sohm* si povšiml toho, že v případě *chamavského* zákoníku jde spíše o katalog pokut, pořízený pro potřeby královské kanceláře, empiricky sice zaznamenaný, ale dále nerozpracovaný.⁴⁹⁾ Od *Ewy Chamavorum* se však liší tím, že těchto ustanovení o franské moci postrádá. Je však nasnadě domněnka, že původ obou kodifikací byl obdobný, i když franská státní moc nemusí přicházet bezprostředně v úvahu jako původce. Autoru *Pactu* šlo pouze o to, aby sestavil katalog pokut, který měl být zpracován v platném zákoníku. Pro tuto domněnku svědčí:

1. Domácí slova jsou vepsána bezprostředně do *Pactu Alamanorum*, kdežto v *Lex Alamanorum* jsou opsána.

2. *Latina Pactu Alamanorum* a *Lex Alamanorum* je na stejné úrovni.

3. *Lex Alamanorum* v oněch částech, které bezprostředně souvisí s *Pactem Alamanorum*, představuje volné přepracování předlohy, která původně plnila účel informativní. Část *Pactu Alamanorum* nebyla do *Lex Alamanorum* pojata a byla později přímo k *Lex Alamanorum* připojena.⁵⁰⁾

Lex Alamanorum. Již v pojednání o pramenech *Lex Alamanorum* jsme konstatovali, že se v něm odrážejí prvky římskoprávní, zprostředkované především franským kapitulářem, který se dá vysledovat v prvních 44 odstavcích. Na druhé straně jsme pak při rozboru *Pactu Alamanorum* došli k závěru, že vlastní jádro *alamanového* zákoníku bylo původně zachyceno v *Pactu Alamanorum*, který pak byl později volně zpracován. Vezmeme-li v úvahu, že recepce římského práva podporovala silně proces feudalizace, dospíváme k názoru, že zákoník vznikl pravděpodobně v době, kdy se feudální vztahy již značně stabilisovaly a kdy se i moc církve natolik upevnila, že bylo možno na ochranu jejího majetku použít ustanovení římskoprávních. Vůbec je nutné konstatovat, že recepce římského práva byla možná teprve v okamžiku, kdy se již značně rozložily společenské vztahy společnosti prvotně pospolné. Prostřednictvím franského kapituláře přešla do zákoníku ustanovení o darování církvi. Bylo by sice možné vyslovit domněnku, že autoři *Lex Alamanorum* použili bezprostředně *Theodosianu XVI/1*, ale tomu odporuje ta skutečnost, že samotné ustanovení o donacích zahrnuje již některá zpřesnění, která se stala běžnými od koncilu v Arles a která se odrážejí ve formulářích franského okruhu.⁵¹⁾ Totéž je možno říci o ustanoveních týkajících se možnosti dispozice s církevním majetkem. Církevní majetek mohl být podle *Lex Alamanorum* při nejlepším propůjčován v *beneficium*, ale nemohl být zcizen.

O vysokém vývojovém stupni svědčí i vyspělé soudní zřízení. Odráží se v něm

názorně vliv franských institucí na domácí alamanské poměry. Projevuje se to především v odst. 36, v němž se stanoví, aby se soudní shromáždění uskutečňovala sice podle starých zvyklostí, ale výjimečná úloha se přikládá hraběti. Z práva účastnit se lidového shromáždění se pak stala povinnost účastnit se soudu, což odpovídá stupni franského zákonodárství v 7. století.

Alamanský soudce plní již naprosto jinou funkci než lidový soudce, známý např. ze sálského zákoníku. Soukromá iniciativa při pohnání k soudu (*mannitio*) ustupuje do pozadí před *bannitio*, tj. viník se musí dostavit k soudu přímo na příkaz soudce. Instituce přísežníků, v níž se kdysi ohrázel charakter staršího rodového zřízení, ustoupila již značně do pozadí. Z toho, co bylo uvedeno, vyplývá, že v alamanském zákoníku, především v jeho prvních 44 odstavcích, nemáme co činit s domácím právem, nýbrž že se v něm jasně projevuje vliv franského zákonodárství. Přitom časově se v nich obráží praxe franského zákonodárství 6. a 7. stol., což ovšem nesmí vést k domněnce, že by zákoník vznikl postupně. Je naopak zcela evidentní, že jednotlivá ustanovení koncilů, stejně jako královských dekretů, podržovala svou platnost po řadu století a byla v strohé formě resumována až v pozdějším kapituláři, který byl vydán pro Alamánii v 8. století.

Datování. Z toho, co bylo řečeno, vyplývá, že *Lex Alamanorum* mohl vzniknout buď koncem 7. století anebo počátkem 8. století. Půjde nyní o to, pokusit se vymezit přesněji dobu vzniku. Alamanský zákoník se nám zachoval v 45 rukopisech z doby karlovske renesance. Mezi nimi možno rozšířit i karlovskou emendatu. Texty se od sebe nikterak neliší, pouze listina emendaty je kultivovanější.⁵²⁾ Více napovídají nadpisy jednotlivých rukopisů. Jeden rukopis z roku 793 má incipit: *In Christi nomine incipit textus Lex Alamanorum qui temporibus Lantfrido filio Godofrido renovata est.* Většina ostatních rukopisů začíná: *Incipit Lex Alamanorum qui temporibus Chlothario rege una cum proceribus suis id sund XXXIII episcopi et XXXIV duces et LXV comites vel cetero populo adunatu.* Máme tedy v základě dvě verze. Jaký je mezi nimi poměr? Starší badatelé předpokládali, že existuje zásadní rozdíl mezi texty uvedenými jménem knížete Chlothara a Lantfrida.⁵³⁾ Naproti tomu Lehmann a Brunner⁵⁴⁾ dokazovali, že existuje jen jedna redakce, kterou Brunner přičítá Lantfridovi. Pokud jde o alamanského knížete Lantfrida, určuje jej blíže svatohavelský rukopis, který jej vydává za syna Godefridova.⁵⁵⁾ Doba jeho vlády spadá do let 717–731. Pokud jde o Chlothara, je na místě domněnka, že šlo o Chlothara II. Tomu však odporuje věčná stránka zákoníku, která není slučitelná s počátkem 7. století. Přichází v úvahu Chlothar IV., za něhož došlo roku 719 k podmanění Alamánie. Jde nyní o to, rozhodnout, zda celý zákoník nepředstavuje edikt franského krále, nebo lépe majordoma Karla Martella, či zda jeho původcem nebyl alamanský kníže.

Z vnitřního rozboru pramenů zákoníku vyplynulo, že prvních 44 odstavců *Lex Alamanorum* se opírá z valné části o prameny západní části franské říše, jejichž obsah byl resumován v královském kapituláři z počátku 8. století. Tato skutečnost by svěd-

čila tomu, že zákoník představuje edikt franského krále. Avšak v odst. 36 je zmínka o samotné moci alamanského knížete. Z odst. 41 vyplývá, že kníže ustanovoval soudce, z odst. 41/3, že tento soudce měl vrchní soudní pravomoc. V srovnání s *Lex Baiuvariorum* překvapuje především, že zákoník nezná svobodné vassy krále, nýbrž jen knížete. Na druhé straně ovšem kníže podléhal franskému králi. Král a jeho lidé jsou chráněni třikrát větší virou než kníže. Pokutový systém je přizpůsoben jihoněmeckým poměrům. Vnitřní údaje zákoníku tedy nesvědčí ani plně pro Kruschovu domněnku, že zákoník byl jen ediktem Karla Martella, ani pro domněnku H. Brunnera, že jde o ryze knížecí kodifikaci. Nabízí se jiná hypothesis: Původně byl ještě za Chlothara IV. vydán kapitulář pro jihoněmecké oblasti, kterým se měl upravit poměr těchto provincií k franské říši, poměr v této době značně uvolněný. Tento kapitulář byl nadiktován na shromáždění franských velmožů bez účasti knížat obou oblastí. Stal se však později základem prvních odstavců *Lex Alamanorum* i *Lex Baiuvariorum*. Samo rozpracování a sloučení s prvky domácího práva bylo však v Alamanii uskutečněno knížetem, a to v době, kdy se vztahy k franské říši značně uvolnily a kdy franská královská moc bezprostředně nezasahovala do vnitřních záležitostí, takže podřízenost měla jen vnější ráz. Tomu nasvědčuje kapitola 35 o vzpurném synu knížete: *Et si pater eum vicerit et adprehendere potuerit, in sua sit potestate, aut exiliet eum de provincia aut ubicumque transmittat eum, aut regi domino suo; et de hereditatem paternicam amplius ad eum nihil perteneat, quia inlicitam rem contra patrem suum fecit.* 35/2 *Et si amplius non fuerit nisi ille unus qui revelavit, tunc illa hereditas quod ille dux habuit, post mortem eius in potestate regis sit; cui vult donet, aut ad illum filium duce qui revelavit, si potest hoc per servicio hoc ad pedis regis conquesivit aut si alium vult dare, in sua enim est potestate.* 35/4 – Redakce *Lex Alamanorum* spadala tedy pravděpodobně do období 727–31, kdy se uvolnil vztah Alamanie k franské moci.

Jakkoli je toto řešení hypotetické, zůstává neodvolatelnou skutečností, že vnitřní obsah zákoníků plně odpovídá společenskoekonomické situaci v prvních desetiletích 8. století.

LEX BAIUVARIORUM — OTÁZKA VZNIKU A DATOVÁNÍ

Pro rámcové zařazení bavorského zákoníku jsou charakteristické tyto znaky: použití franského kapituláře jako předlohy, vztah k *Euricianu* a přejetí některých ustanovení z *Lex Alamanorum*. Svou formou je zákoník mnohem dokonalejší a reflektovanější než kterýkoli zákoník doby merovejské. Na druhé straně, jak již správně postřehli někteří badatelé, prozrazuje jeho obsah více prvků církevních a církevní vliv je patrný i v samotné dispozici zákoníku.⁵⁶⁾ To se projevuje názorně v některých obrazech, které připomínají buď bezprostřední recepci, nebo alespoň vliv bible, stylu legend či dokonce církevních kázání.⁵⁷⁾ Bavorský zákoník vyjadřuje tedy jak po stránce stylistické, tak i po stránce obsahové nové kvality. A je samozřejmé, že při datování bude nutno přihlídnout i k těmto osobitostem.

Pro přesné časové zařazení jsou důležité především zmínky, které se činí o zákoníku v listinách. První listina, v níž je možno poznat vliv bavorského zákoníku, pochází z roku 744 (Bitterauf): I. Omnium sanctorum atque angelorum agmina extraneus permaneat . . . tu quod repetivit evindicare (non valeat) et iudice terreno culpabilis sit auri DC solidos te quod retulit restitua quadruplum. Srovnej k tomu:

Lex Baiuvariorum: I₂ Si quis aliqua persona contra res ecclesiae iniuste agere voluerit, vel de rebus ecclesiae abstrahere voluerit, sive ille qui dedit, vel (de) heredibus eius aut qualiscumque homo praesumpserit, inprimis incurrat dei iudicio et offensionem sanctae ecclesiae, et iudici terreno persolvat auri uncias III et illas res ecclesiae reddat et alias similes addat rege cogente vel principe qui in illa regione iudex est.

Další zmínky o bavorském zákoníku nalézáme:

Consilium Ascheimense IV . . . quae conservat et precessorum vostrorum *depicta pactus* insinuat.

Consilium Dingolfingense I. De die dominica ita constituit ut tali honore habeatur sicut in lege *scriptum est*.

II. Sicut in lege Baiuvariorum et iudex indicat.

Bitterauf č. 49. Ut Baioariorum continet lex atque pactus.

Z uvedených údajů jasně vyplývá terminus ad quem 744. Terminus a quo je dán použitím alamanského zákoníku v textu, přičemž kapitulář obsažený v prvních dvou odstavcích byl starší než Lex Alamanorum jako celek. Kapitulář mohl mít ovšem plnou platnost pro Bavorsko teprve od vítězného tažení Karla Martella roku 728.

Problémem zůstává, co máme rozumět pod termínem Lex a Pactus. H. Brunner se domníval,⁵⁸) že existoval jakýsi starší Pactus, jehož údajů bylo v zákoníku použito. K. Beyerle naopak považuje Lex a Pactus za synonyma.⁵⁹) Je nepochybné, že v příslušné kapitole koncilu asheimského je pravděpodobně Pactus totožný s Lex. Naproti tomu Lex a Pactus se vylučují v listině Bitterauf č. 49. Zde stojí jasně: Lex atque Pactus. Nápadné je, že se zmínka o Lex vztahuje na první dva odstavce bavorského zákoníku. Z toho lze usuzovat, že pod Lex Baiuvariorum se zprvu rozuměly pouze první dva odstavce zákoníku. K nim se pak později přidružily ostatní, k jejichž formulaci došlo z popudu domácí moci knížecí za spoluúčasti velmožů a za vlivu královské moci franské. V době Tassilově se pak termínu Pactus používalo pro celý zákoník, naproti tomu v době karlovské termín Pactus vlivem franským mizí.

Ve srovnání s alamanským zákoníkem vystupují v bavorském zákoníku mnohem markantněji do popředí franské prvky v prvních dvou odstavcích. Především pak bije do očí pravomoc franského krále. Ve vlastním textu bylo v těchto odstavcích mnohem méně pozměněno než v Lex Alamanorum. Byly jediné rozšířeny ony formule, které byly určeny ve prospěch církve. To svědčí nepochybně o tom, že při konečné redakci měli značný vliv především činitelé církevní.

Jestliže doba ad quem spadá k roku 744, pak pro dobu a quo přichází v úvahu rok 728 anebo první období vlády knížete Odila. Je možné předpokládat, že první dva odstavce Lex byly nádekretovány za Karla Martella, avšak vlastní zpracování vyžadovalo delší doby. Při řešení této otázky pomáhá hypotéza K. Beyerleho, který spojil konečnou formulaci zákoníku s působností mnichů kláštera Niederaltaichu.⁶⁰⁾ Tito mniši měli velmi blízko ke klášteru Reichenau a byli nepochybně žáci Pirmina, o němž dnes bezpečně víme, že pocházel z jižní Galie a přinesl si znalost visigotského práva i znalost Isidora ze Sevilly. Niederaltaichští mniši měli velmi úzký vztah k franským majordomům. Proto ponechali zvláště v první části Lex Baiuvariorum beze změny původní ustanovení franského kapituláře a v druhé přizpůsobili prostřednictvím Euricianu a ostatních visigotských zákoníků jádro Pactu zcela potřebám církevní feudality a církevní ideologie.

Z toho důvodu se nám však nemůže zdát správnou domněnka K. Beyerleho, že šlo o jakousi soukromou kompilaci. Ta by měla smysl jen tehdy, kdyby podávala soupis zvyků a obyčejů. Bavorský zákoník se tak jeví jako dílo kleru: nejen znamená daný stav, nýbrž i vyhláší program církevní feudality. Tím je možno vysvětlit, proč zůstal v platnosti i tehdy, kdy bavorský kníže Tassilo vedl politiku zcela nezávislou na franské moci. I když tyto závěry nepostrádají nádechu hypotetičnosti, jsou velmi pravděpodobné. Jisté však zůstává, že Lex Baiuvariorum je výtvozem první poloviny 8. století.